Journal of Suan Sunandha Arts and Culture
วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ 3 ฉบับที่ 2/2566

บทความวิชาการ

FEMALE TEACHER TRAINING IN THAILAND DURING 1913 – 1963

การฝึกหัดครูสตรีของไทยระหว่างปี พ.ศ.2456 – 2506

RAWIROCH SINGHLUMPONG (รวีโรจน์ สิงห์ลำพอง)*

วันที่รับบทความ 22 กันยายน 2566
วันที่แก้ไขบทความ 12 ตุลาคม 2566
วันที่ตอบรับบทความ 30 ตุลาคม 2566

บทคัดย่อ

การฝึกหัดครูสตรีในประเทศไทยเริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นทางการในปีพ.ศ.2456 โดยจัดตั้งโรงเรียนเบญจมราชาลัย เพื่อจัดการศึกษาสำหรับครูสตรีโดยเฉพาะ แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จได้ดีสมความปรารถนา เนื่องจากในขณะนั้น ประชากรในประเทศไทยโดยเฉพาะสตรียังมีระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ไม่สอดคล้องกับการศึกษาวิชาชีพครู ทำให้การฝึกหัดครูสำหรับสตรีมีพัฒนาการไปอย่างช้ากว่าที่ควรจะเป็น เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว กระทรวงธรรมการได้ขยายขอบเขตของการศึกษาออกไปยังจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยตั้งเป็นแผนกคุรุศึกษา แต่ก็มีสตรีเข้าศึกษาเป็นจำนวนน้อย ต่อมาได้ย้ายสถานที่จากโรงเรียนเบญจมราชาลัยไปจัดการเรียนการสอนที่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ แต่ก็ประสบปัญหาเรื่องความไม่พร้อมของสถานที่ และรัฐบาลต้องการเร่งรัดการผลิตครูสตรีให้มีคุณวุฒิสูงขึ้น และเพียงพอต่อความต้องการของสังคม จึงใช้สถานที่ในเขตพระราชฐานสวนสุนันทา พระราชวังดุสิต จัดตั้งเป็นโรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับสามัญจนถึงระดับประกาศนียบัตรประโยคครูประถม ทั้งได้ตั้งกองการฝึกหัดครูสังกัดกระทรวงธรรมการขึ้นมาขับเคลื่อนภารกิจการฝึกหัดครูทั้งประเทศ และเปิดการเรียนการสอนวิชาครูในระดับที่สูงขึ้นที่โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม และที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ก็มาหยุดชะงักลงเพราะสภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อสงครามยุติ การฝึกหัดครูทั้งฝ่ายบุรุษและสตรีได้รับการพัฒนาขึ้นอีกอย่างต่อเนื่อง

* นักวิชาการศึกษา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, E-mail. Raweeroch.si@ssru.ac.th
Academic officer., Office of Arts and Culture Suan Sanunandha Rajabhat University

จนถึงขั้นสามารถเปิดสอนถึงระดับปริญญาที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา และยกฐานะโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นเป็นวิทยาลัยครู ผู้เรียนสามารถสำเร็จการศึกษาในระดับประกาศนียบัตร จนถึงระดับอนุปริญญา สามารถออกไปปฏิบัติหน้าที่ครู หรือศึกษาต่อเพิ่มเติมให้ถึงระดับปริญญาต่อไปได้ การฝึกหัดครูฝ่ายสตรีจึงเป็นปึกแผ่นมั่นคงตั้งแต่ปี พ.ศ.2506 เป็นต้นมา และเจริญก้าวหน้ายั่งยืนมาจนปัจจุบัน

คำสำคัญ: การฝึกหัดครู / ครูสตรี / ครูในประเทศไทย

Abstract

Female teacher training in Thailand officially began in 1913by establishing Benjamarachalai School to provide education spectially for female teachers. But it was not successful been desired because at that time the female in Thailand, did not recive a level of basic education that was in line with the education of the teaching profession. As a result, teacher training for women had developed more slowly than it should. To solve this problem, the Ministry of Education had expanded the scope of education to Chulalongkorn University by establishing the Teacher Education Department. But only a small number of women enrolled. Later, the centre for female teacher traning moved from Benjamarachalai School to Phetchaburi Wittayalongkorn teacher training school. But there was a problem with the suita of the space for expansion because the government wanted to accelerate the production of female teachers with higher qualifications to meet the needs of society Therefore, the place was used in the area of Suan Sunandha , Dusit Palace Established as Suan Sunandha Wittayalai School Providing teaching and learning from general level to primary school teacher certificate level. In addition, a Teacher Training Division has been established under the Ministry of Education to drive the mission of training teachers throughout the country. and higher level teaching in secondary teacher training schools. and at Chulalongkorn University But it was stopped due to the conditions of World War II. When the war ended teacher training for both men and women continued to improve to the point where it was now possible to teach up to a degree at colleges of education. and raised the status of a teacher training school to a teacher college. The learners can complete their studies at the certificate level. up to associate degree level Able to go out and perform teaching duties or continue further studies to reach the next degree level The training of women teachers has been firmly established since 1963 and has continued to progress until the present.

Keywords: Teacher training / Female teachers / Teachers in Thailand

บทนำ

การศึกษาสำหรับสตรีในประเทศไทยที่เป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้น เริ่มต้นขึ้นใน ปี พ.ศ. 2413 เมื่อคณะมิชชันนารีอเมริกันได้จัดตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังขึ้นเพื่อจัดการศึกษาสำหรับสตรีโดยเฉพาะ ต่อมาในปี พ.ศ.2423 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นที่ปากคลองตลาด พระราชทานนามว่า โรงเรียนสุนันทาลัย เพื่อเป็นพระราชอนุสรณ์ถึงสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี ซึ่งสวรรคตด้วยอุปัทวเหตุเรือพระประเทียบล่ม นับเป็นโรงเรียนสตรีแห่งแรกที่ทางราชการไทยได้จัดตั้งขึ้น แต่ดำเนินกิจการได้ระยะหนึ่งก็ล้มเลิกไป จนกระทั่งปี พ.ศ.2440 สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับสตรี พระราชทานนามว่า โรงเรียนเสาวภา และอีกหกปีต่อมา ในปี พ.ศ.2446 ได้โปรดฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับสตรีขึ้นอีกแห่งหนึ่งในบริเวณเดิมของโรงเรียนสุนันทาลัย พระราชทานนามว่าโรงเรียนราชินี นอกจากนี้กระทรวงธรรมการ ได้จัดตั้งโรงเรียนสตรีเพิ่มขึ้นอีกสองแห่ง คือโรงเรียนสตรีวิทยา และโรงเรียนศึกษานารี ตามลำดับ

การจัดให้มีสถานศึกษาสำหรับอบรมกุลสตรีในสมัยแรกเริ่มนั้นเป็นการมุ่งให้การศึกษาโดยหลักสูตรทั่วไป มิได้เฉพาะเจาะจงในวิชาชีพครู แต่อย่างไรก็ดี การฝึกหัดครูในประเทศไทย ได้เริ่มจัดตั้งอย่างเป็นระบบเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2435 มีสถานศึกษาสำหรับจัดการเรียนการสอนวิชาครูเป็นการเฉพาะ เรียกว่าโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ (Royal Normal College) โดยใช้ตึกสายสวลีสัณฐาคารภายในโรงเลี้ยงเด็กของพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลสวนมะลิ ริมถนนบำรุงเมือง เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอน มีนาย จอร์จ เอช. กรินด์รอด (Mr.George H. Grindrod) เป็นอาจารย์ใหญ่ และขยายขอบเขตของการดำเนินงานตามลำดับ โดยจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตกขึ้นมาเพิ่มเติมที่ฝั่งธนบุรี บริเวณนิวาสสถานเดิม ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งปัจจุบันคือที่ตั้งโรงเรียนศึกษานารี มีนายเอ. ซี. คาร์เตอร์ (Arthur Cecil Carter) เป็นอาจารย์ใหญ่ แต่กระนั้นการฝึกหัดครูในสมัยแรกเริ่มก็เป็นการจัดไว้สำหรับฝ่ายบุรุษเท่านั้น การตื่นตัวเรื่องการฝึกหัดครูฝ่ายสตรียังไม่ถูกกล่าวถึง จนกระทั่งปี พ.ศ.2450 กระทรวงธรรมการได้เปิดแผนกฝึกหัดครูหญิงขึ้นที่โรงเรียนสตรีวิทยาและโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง สอนวิชาสามัญและวิชาครูควบคู่กัน แม้จะมิใช่สถานศึกษาเฉพาะสำหรับครูสตรีโดยตรง แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า การฝึกหัดครูสตรีได้ถูกจัดวางเข้าสู่การศึกษาอย่างเป็นระบบในระยะนี้เอง

ปฐมบทการฝึกหัดครูสตรี

การฝึกหัดครูสำหรับสตรีเริ่มขึ้นเมื่อมีการเรียนการสอนวิชาครูสำหรับบุรุษมาแล้ว 15 ปี กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2450 การฝึกหัดครูสตรีได้ถูกกำหนดให้จัดขึ้นที่โรงเรียนสตรีวิทยา และโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง แต่โรงเรียนทั้งสองนี้มิใช่โรงเรียนฝึกหัดครูโดยตรง แต่เป็นงานที่ฝากไว้กับโรงเรียน เพื่อที่จะสร้างครูฝ่ายสตรีให้มีจำนวนมากพอสำหรับการขยายขอบเขตการศึกษาให้กว้างขวางออกไป โดยเริ่มจากส่วนกลางคือพระนคร ธนบุรี และพื้นที่ใกล้เคียงเป็นหลัก ดังปรากฏว่าในช่วงเวลาเริ่มแรกของการจัดการฝึกหัดครูสตรี นักเรียนของโรงเรียนสตรีวิทยาและโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นครูตามโรงเรียนของรัฐบาลมากถึง 18 แห่ง การรับเข้าเรียนนั้นรับนักเรียนที่มีความรู้เดิมเพียงชั้นสองของประโยคมัธยมศึกษา มาเรียนทั้งวิชาสามัญและวิชาครูรวมกันไป ซึ่งในข้อกำหนดนั้น ต้องการรับนักเรียนสตรีที่สำเร็จชั้นมัธยมศึกษามาเรียน แต่หาผู้สำเร็จการศึกษาในชั้นที่ต้องการไม่ได้ จึงต้องรับชั้นต่ำลงมา โดยกระทรวงธรรมการให้ทุนการศึกษาเดือนละ 10 บาทและ 8 บาทตามประเภทของนักเรียนฝึกหัดครูที่จบชั้นมัธยมศึกษาหรือจบแค่ชั้นสองของประโยคมัธยมศึกษา นางทิม กาญจนโอวาท ครูใหญ่โรงเรียนสตรีวิทยาในเวลานั้น ได้พยายามให้นักเรียนได้รับความรู้ที่ดีและทันสมัยอยู่เสมอ ได้จัดหาครูที่เชี่ยวชาญมาสอนประจำและสอนพิเศษ วิชาใดที่ครูสตรีในโรงเรียนไม่สันทัด ก็ขอให้กระทรวงธรรมการส่งครูมาช่วยเป็นกรณีพิเศษ เช่นวิชาวาดเขียน คำนวณ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ นักเรียนในโรงเรียนจึงได้รับการสอนและฝึกฝนอบรมเทียบเท่านักเรียนชาย นอกจากนี้ นางทิม ในฐานะครูใหญ่ได้เสนอขอกระทรวงธรรมการว่า ขอให้ส่งครูที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศมาสอนนอกเวลาเพิ่มเติม ในวิชาครู ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สุขวิทยา พฤกษศาสตร์ และพีชคณิต เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถในทางวิชาการและวิชาครูอย่างดีที่สุด การเรียนการสอนในวิชาครูเป็นวิชาที่สำคัญเพราะจะทำให้นักเรียนครูรู้วิธีการที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็ก ครูที่สอนวิชาครูในระยะแรกนั้นคือพระยาผดุงวิทยาเสริม (กำจัด พลางกูร) เมื่อมีการสอบวัดความรู้สำหรับผู้สำเร็จการศึกษา ปรากฏว่า ในปี พ.ศ. 2453 นักเรียนครูสตรีสามารถสอบผ่านได้ประกาศนียบัตรวิชาครูมูล (ป.) จำนวน 4 คน โรงเรียนสตรีวิทยาในครั้งนั้นเป็นแหล่งผลิตครูสตรีที่สำคัญ ครูสตรีรุ่นแรก ๆ โดยมากสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนี้ แม้นักเรียนโรงเรียนกุลสตรี-วังหลังที่เรียนวิชาครู ก็ต้องมาเรียนในชั้นเรียนที่โรงเรียนสตรีวิทยาด้วย ต่อมาในปี พ.ศ.2455 กระทรวงธรรมการได้ส่ง พระนนทพรรคพลานุสิษฐ์ (ซ่วน เอกะโรหิต) มาประจำที่โรงเรียนสตรีวิทยาเพื่อสอนวิชาครูเป็นการเฉพาะ (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2501: 13-14)

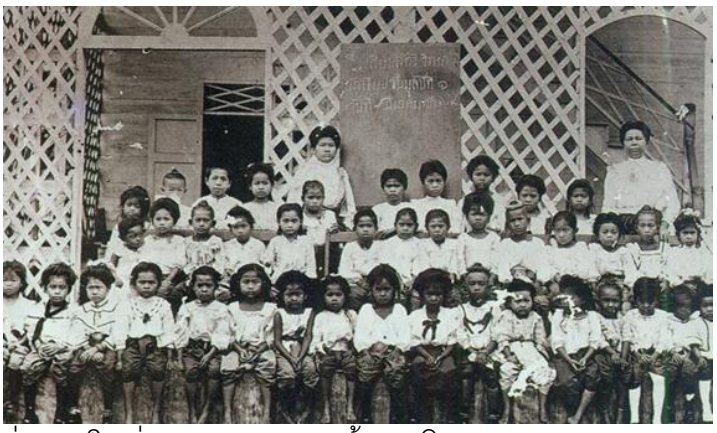

ภาพที่ 1 นางทิม กาญจนโอวาท ครูใหญ่โรงเรียนสตรีวิทยา

ที่มา : https://www.facebook.com/Satriwithayaalumni/photos/a.306761716347471/917467755276861/

เบญจมราชาลัย โรงเรียนฝึกหัดครูสตรีแห่งแรกของประเทศ

ในปี พ.ศ.2456 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ได้ทรงประทานที่ดินส่วนพระองค์ให้กระทรวงธรรมการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีแห่งแรก เพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประกอบพิธีเปิดโรงเรียนแห่งนี้เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2456 และเปิดสอนในวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.2456 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อ โรงเรียนว่า “เบญจมราชาลัย” และกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ได้เชิญเสด็จสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาท กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ทรงเปิดโรงเรียนอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2456 กระทรวงธรรมการได้จัดซ่อมแซมแก้ไขให้เหมาะสมที่จะเป็นโรงเรียนด้วยทุนของรัฐบาล เป็นจำนวนเงิน 8,361 บาท 7 สตางค์ มีเนื้อที่ 2 ไร่ 2 งาน 35 ตารางวา ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามวัดสุทัศน์เทพวราราม (ประวัติโรงเรียนเบญจมราชาลัย, 2561: ออนไลน์)

ภาพที่ 2 ครูใหญ่ ครู และนักเรียนชั้นมูล โรงเรียนสตรีวิทยา พ.ศ.2453

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

เมื่อกระทรวงธรรมการได้รับสถานที่นี้แล้วได้ดำเนินการบูรณะและปรับสภาพให้เหมาะสมที่จะเป็นโรงเรียน โดยใช้อาคารซึ่งเป็นตำหนักและอาคารเรือนไม้ 5 หลังเป็นอาคารเรียน เปิดสอนวิชาสามัญในชั้นมูล (เทียบได้กับชั้นอนุบาลในปัจจุบัน) ชั้นประถม (ป.1–ป.6) ชั้นมัธยม (ม.1–ม.6) และเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนวิชาครูสตรี โดยเปิดสอนวิชาครูประถมหลังเลิกเรียนระหว่างเวลา 15.30 – 16.30 น. เด็กหญิงที่ได้รับการคัดเลือกมาเข้าเรียนวิชาครูนั้น คัดเลือกจากผู้ที่มีอายุระหว่าง 11–16 ปี ที่มีความรู้อ่านออกเขียนได้ คิดเลขได้ ถ้าสำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษามาแล้วยิ่งเป็นผลดี โดยกำหนดให้มณฑลต่าง ๆ คัดเลือกนักเรียนส่งเข้ามา และศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรอีก 3–5 ปี นักเรียนเหล่านี้ถือเป็นนักเรียนหลวงได้ทุนอุดหนุนเดือนละ 15 บาท ส่วนนักเรียนสตรีอื่น ๆ ที่มาสมัครเรียนด้วยก็รับเข้าเรียนโดยเสียค่ากินอยู่เดือนละ 15 บาท เช่นกัน ถ้าสำเร็จการศึกษาสอบได้ประกาศนียบัตรครูมูลก็ได้เงินเดือน 30 บาท ถ้าได้ประกาศนียบัตรครูประถม ได้เงินเดือน 45 บาท และกระทรวงได้มีคำสั่งให้ นางทิม กาญจนโอวาท ครูใหญ่โรงเรียนสตรีวิทยา รับหน้าที่เป็นครูใหญ่โรงเรียนเบญจมราชาลัยและโรงเรียนศึกษานารีพร้อมกันไปด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่านางทิมรับหน้าที่นี้ได้เพียงปีเดียวก็ล้มป่วยและถึงแก่กรรม กระทรวงธรรมการจึงแต่งตั้งให้หลวงบรรสบวิชาฉาน (เจน นิยมวิภาต) ผู้ตรวจการโรงเรียนสตรีมารับหน้าที่ครูใหญ่แทน และในช่วงหลังเลิกเรียนจะมีครูประจำการที่สอนอยู่ในโรงเรียนต่าง ๆ เป็นจำนวนมากมาร่วมเรียนวิชาครูด้วย โรงเรียนเบญจมราชาลัยจึงแตกต่างจากโรงเรียนสตรีอื่น ๆ ในพระนครสมัยนั้น เพราะนอกจากจะสอนวิชาการ การช่าง การเรือน รวมทั้งอบรมกิริยามารยาทสำหรับกุลสตรีแล้ว ยังเปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถเลือกเรียนวิชาครูในชั้นมัธยมปีที่ 5 – 6 ด้วย นักเรียนคนใดสอบได้วิชาครูก็ต้องสอบสอนด้วย เมื่อสอบได้แล้วก็สามารถที่จะออกไปประกอบอาชีพครู โดยได้คุณวุฒิประโยคครูประถม (ป.ป.) และบางคนก็จะได้คุณวุฒิประโยคครูมูลขึ้นอยู่กับคะแนนที่สอบได้ ส่วนนักเรียนมัธยมศึกษาภาคปกติ ที่ไม่ได้เป็นนักเรียนทุนจากมณฑลต่าง ๆ จะสนใจสมัครเรียนวิชาครูในช่วงเย็นหรือไม่ก็ได้ (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2501: 18 –19)

จากการเริ่มต้นภารกิจด้านการฝึกหัดครูสตรีในสถานศึกษา ซึ่งนางทิม กาญจนโอวาท เป็นผู้รับผิดชอบกำกับดูแลนี้ เป็นการยกระดับความรู้ของสตรีให้ทัดเทียมกับบุรุษได้อย่างแยบคาย โดยไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกในทางลบสำหรับสตรีเลย หากย้อนไปดูในประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของสตรีไทย คือการอยู่กับเหย้ากับเรือน ใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในพื้นที่ของครอบครัว (domestic sphere) ดูแลครอบครัว ดูแลสามี เลี้ยงถูก รับผิดชอบกิจการงานต่าง ๆ ในบ้าน แม้ในสังคมไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของผู้หญิงไทยให้สำคัญและโดดเด่นขึ้นในระยะหลัง แต่ด้วยประเพณี ค่านิยม และทัศนคติดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทยที่ยังฝังรากลึกต่อการกำหนด และการคาดหวังในบทบาทหน้าที่ของสตรียังเป็นส่วนสำคัญและมีอิทธิพลต่อกรอบความคิดและความคาดหวังของสังคม อาชีพนอกบ้านสำหรับสตรีที่สังคมสมัยนั้นยอมรับให้สามารถทำได้ คืออาชีพพยาบาลและครู เพราะเป็นงานที่สามารถ

นำเอาความเป็นสตรี หรือคุณสมบัติของกุลสตรีใส่เข้าไปในวิชาชีพได้โดยไม่รู้สึกโลดโผนหรือขัดเขินต่อการรับรู้และความเข้าใจของสังคม (สตรีกับสังคมไทย, ออนไลน์: 127)

ภาพที่ 3 นักเรียนสตรีในสมัยส่งเสริมการเรียนวิชาครูในชั้นสูงสุดของโรงเรียน
ที่มา: ฉัตรดนัย รอดพันธุ์

การฝึกหัดครูสตรีขยายขอบเขตสู่ส่วนภูมิภาค

การฝึกหัดครูในภาพรวมมีการขยายขอบเขตภารกิจกว้างขวางยิ่งขึ้น ได้กำหนดให้โรงเรียนฝึกหัดครูมีฐานะเป็นแผนกหนึ่งในสังกัดโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งต่อมายกฐานะโรงเรียนนั้นขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ.2459 โรงเรียนฝึกหัดครูก็กลายเป็นแผนกคุรุศึกษาอยู่ในสังกัดคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วย แต่อยู่ในสังกัดนี้ได้เพียง 2 ปี กระทรวงธรรมการก็ได้ย้ายการฝึกหัดครูจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มาสังกัดอยู่ในกรมศึกษาธิการตามเดิม และได้วางระเบียบการฝึกหัดครูประถมขึ้นใหม่ ในการเรียนวิชาครูประถมทั้งชายและหญิง ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่สมัครเข้าเป็นนักเรียนฝึกหัดครูประถมให้สูงขึ้น กล่าวคือ ต้องสำเร็จประโยคครูมูล หรือสำเร็จวิชาสามัญชั้นมัธยมปีที่ 6 แล้วมาศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครูอีก 2 ปี ส่วนนักเรียนฝึกหัดครูมูล ทั้งชายและหญิงนั้น ได้เปิดสอนตามมณฑลต่าง ๆ เพื่อผลิตครูในส่วนภูมิภาค ในขณะที่การศึกษาตามหัวเมืองยังไม่แพร่หลายมากนัก โรงเรียนประจำจังหวัดมีชั้นเรียนอย่างสูงเพียงแค่ชั้นมัธยมปีที่ 3 จึงต้องรับนักเรียนที่สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 3 ไปศึกษาวิชาครูที่โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลอีก 2 ปี เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้รับประกาศนียบัตรครูมูล ต่อมาภายหลังจึงได้มีการตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นตามมณฑลต่าง ๆ ที่มีงบประมาณและกำลังคนพอจะจัดตั้งได้ โดยดำเนินการตามระเบียบและหลักสูตรว่าด้วยประโยคครูมูลของกระทรวงธรรมการ และได้มีความพยายามจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีก

โรงเรียนฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาคแห่งแรกคือโรงเรียนฝึกหัดครูสงขลา ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2462 แล้วค่อย ๆ ขยายขอบเขตออกไปทั่วทุกมณฑล ทั่วทุกจังหวัด แต่เมื่อดำเนินการไปได้ระยะหนึ่ง ปรากฏว่าทุกแห่งมีนักเรียนสตรีสมัครเข้ามาเรียนน้อยมาก บางแห่งไม่มีเลย ทั้งนี้เป็นเพราะในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น การศึกษาภาคบังคับยังไม่ประกาศใช้ เพิ่งจะถูกตราเป็นกฎหมายในภายหลัง ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ประชาชนทั่วไปในขณะนั้นยังไม่มีความรู้พื้นฐานดีพอ ทั้งส่วนมากไม่สำเร็จการศึกษาตามรูปแบบการศึกษาในระบบ โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำเป็นจะต้องใช้เวลาดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป จึงสามารถขยายการฝึกหัดครูไปสู่ส่วนภูมิภาคได้อย่างเต็มที่ การฝึกหัดครูสำหรับส่วนภูมิภาคในระยะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรครูมูล และยังมีครูกสิกรรม ครูหัตถกรรม และครูวาดเขียนเป็นต้น ครูเหล่านี้มีคุณวุฒิต่ำกว่าครูมูล ต่อมาภายหลังได้ยกระดับครูกสิกรรม ให้สูงขึ้นเทียบระดับครูประถม เพราะทางราชการเล็งเห็นว่าการกสิกรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประเทศ ควรจะยกระดับความรู้ของประชาชนในด้านกสิกรรมให้สูงขึ้นกว่าที่เป็นมา จึงได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรมชั้นประถมขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460 โดยขอให้สมุหเทศาภิบาลคัดเลือกนักเรียนจากมณฑลต่าง ๆ ส่งเข้ามาเรียนปีละ 2 คน ในระดับประกาศนียบัตรครูประถมกสิกรรม (ป.ป.ก.) และมีเฉพาะผู้ชายเข้าเรียนแทบทั้งสิ้น (ชำนาญ รอดเหตุภัย และคนอื่น ๆ, 2549: 20)

การฝึกหัดครูสตรี ยังคงมีศูนย์กลางอยู่ที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย มีนักเรียนสำเร็จการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรครูมูล (ป.) และประกาศนียบัตรครูประถม (ป.ป.) เพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ได้ขยายการสอนวิชาครูถึงระดับประกาศนียบัตรครูมัธยม (ป.ม.) และในสมัยที่หม่อมเจ้าหญิงจันทรนิภา เทวกุล ทรงเป็นอาจารย์ใหญ่ ในปี พ.ศ.2468 ทรงขยายชั้นเรียนอีก 2 ชั้น รับนักเรียนที่จบชั้น ม. 6 มาเรียนต่ออีก 2 ปี เรียกว่าชั้นวิสามัญ 1 และวิสามัญ 2 โดยเน้นการสอนภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศสชั้นสูง เทียบเท่าประโยคมัธยมบริบูรณ์ชาย (ม.8) เรียกว่าประโยคมัธยมวิสามัญ

การฝึกหัดครูสตรีย้ายมาจัดตั้งที่เพชรบุรีวิทยาลงกรณ์

นอกจากการเรียนการสอนสำหรับครูสตรีที่มีศูนย์กลางอยู่ที่โรงเรียนเบญจมราชาลัยแล้ว ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน กระทรวงธรรมการได้วางระเบียบการฝึกหัดครูขึ้นใหม่เพื่อส่งเสริมวิทยฐานะครูให้สูงขึ้น ในปี พ.ศ.2471 จึงกำหนดให้เปิดการศึกษาชั้นประกาศนียบัตรหลักสูตร 2 ปี และเรียนวิชาครูอีก 1 ปี ในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อศึกษาสำเร็จแล้วได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (ป.ม.) ถือเป็นมาตรฐานสำหรับการผลิตครูมัธยม ด้วยเหตุนี้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงมีการเรียนการสอนด้านการฝึกหัดครูขึ้นอีกในสังกัดแผนกฝึกหัดครูมัธยม คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และเปิดโรงเรียนมัธยมหอวังแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็น

โรงเรียนสำหรับฝึกหัดสอน ในปี พ.ศ.2473 มีนิสิตสำเร็จการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (ป.ม.) รุ่นแรก 16 คน ซึ่งเป็นวุฒิการศึกษาสูงสุดสำหรับวิชาชีพครูในเวลานั้น ในจำนวนนี้ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นสตรีจำนวน 4 คนคือ น.ส.ผะอบ วิโรจน์เพ็ชร์ น.ส.ละออง วิริยศิริ น.ส.อาภรณ์ คชเสนี และ น.ส.รัตนา ศุภศิริวัฒน์ (สมาคมครุศาสตร์สัมพันธ์, 2525: 2) ส่วนโรงเรียนเบญจมราชาลัยยังคงเปิดสอนวิชาสามัญ และวิชาครูในระดับประกาศนียบัตรประโยคครูมูล (ป.) และประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) ตามปกติ

ต่อมามีนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก สถานที่ตั้งของโรงเรียนเดิมไม่อาจจะขยายเพิ่มเติมเพื่อรองรับจำนวนผู้เรียนได้ ประกอบกับในปี พ.ศ.2475 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ได้ประทานบ้านเดิมของพระยาแพทย์พงศาวิสุทธาธิบดี (สุ่น สุนทรเวช) ที่ถนนเพชรบุรี ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ในพระองค์ มีอาคารพร้อมที่ดินประมาณ 4 ไร่ ให้กระทรวงธรรมการใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษา จึงได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนสำหรับสตรีขึ้นบนพื้นที่นี้ ให้ชื่อว่า โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2475 ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 49 หน้า 911 ลงวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ.2475 และย้ายคณะครู นักเรียนฝึกหัดครู นักเรียนมัธยมปีที่ 7 และ 8 จากโรงเรียนเบญจมราชาลัยมาไว้ที่โรงเรียนแห่งใหม่นี้ทั้งหมด และแต่งตั้ง นางบรรณสิทธิ์วรสาสน์ (นิล คงศักดิ์ ต่อมาคือนางนิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาสน์) อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจมราชาลัย มาดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่คนแรก สถานศึกษาแห่งใหม่นี้ได้ปฏิบัติภารกิจด้านการศึกษาทั้งแผนกฝึกหัดครูและแผนกสามัญ เมื่อเป็นเช่นนี้ โรงเรียนเบญจมราชาลัยจึงถูกลดบทบาทลงเป็นโรงเรียนธรรมดาที่เปิดสอนเพียงชั้นสามัญตั้งแต่ประถมปีที่ 1 จนถึงมัธยมปีที่ 6 หลังจากที่ได้บุกเบิกการฝึกหัดครูสตรีมาตั้งแต่แรกเริ่มเป็นระยะเวลานานถึง 19 ปี ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ผู้เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้รำลึกถึงภารกิจของโรงเรียนเบญจมราชาลัย ในฐานะที่เป็นสถานศึกษาฝึกหัดครูรุ่นบุกเบิกไว้เป็นบทร้อยกรองที่สะท้อนภาพได้อย่างชัดเจนว่า

เบญจมราชาลัยสมัยก่อน เป็นที่สอนวิชาครูท่านรู้ไหม
สร้างครูหญิงให้ทั่วหัวเมืองไทย สร้างครูใหญ่ไม่น้อยกว่าร้อยคน

ภาพที่ 4 นักเรียนโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ พ.ศ. 2478
ที่มา: ฉัตรดนัย รอดพันธุ์

โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ มีบทบาทในการฝึกหัดครูสตรีต่อจากโรงเรียนเบญจมราชาลัย เปิดการเรียนการสอนเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2475 แต่เปิดการเรียนการสอนได้เพียง 20 วัน ก็เกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยคณะราษฎร และเมื่อจัดตั้งรัฐบาลใหม่ ได้มีการกำหนดแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2475 ในแผนการศึกษาฉบับนี้เน้นให้การศึกษา 3 ส่วน คือ จริยศึกษา อบรมผู้เรียนให้มีศีลธรรมอันดีงาม พุทธิศึกษา อบรมผู้เรียนให้มีปัญญาและความรู้ และพลศึกษา อบรมผู้เรียนให้มีสุขภาพร่างกายและพลานามัยสมบูรณ์ โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ ได้กำหนดการจัดการเรียนการสอน 2 แผนก คือแผนกฝึกหัดครูมีประกาศนียบัตรประโยคครูมูล (ป.) และประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) กับแผนกสามัญและเป็นโรงเรียนฝึกหัดสอนด้วย มีนักเรียนสามัญตั้งแต่ชั้นประถม 1 ถึงมัธยมปีที่ 4 โรงเรียนแห่งนี้มีคณะกรรมการโรงเรียน ประกอบด้วย

พระยาผดุงวิทยาเสริม (กำจัด พลางกูร)	ประธาน
พระยาวิเศษศุภวัตร์ (เทศสุนทร กาญจนศัพท์)	กรรมการ
หลวงสิริวุฒฒศาสตรพิทย์ (ศิริ แก้วโกเมน)	กรรมการ
นางสาวอลิส จูเลีย เอลลินวูด	กรรมการ
นางบรรณสิทธิวรสาสน์ (นิล คงศักดิ์)	เลขานุการิณี

จากการศึกษาข้อมูลในบันทึกการประชุมของคณะกรรมการดังกล่าว พบว่า คณะกรรมการคณะนี้ได้ร่วมกันวางหลักการของโรงเรียน ซึ่งในคราวประชุมคณะกรรมการโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2476 ได้มีมติโดยสรุปว่าให้จัดการโรงเรียนแห่งนี้โดยแบ่งเป็นสองแผนก คือแผนกฝึกหัดครูซึ่งเป็นแผนกสำคัญ กับแผนกโรงเรียนฝึกหัดสอนสำหรับ

ฝึกหัดสอน และเสนอให้กระทรวงธรรมการเร่งแก้ไขหลักสูตรครูประถมหญิงให้เสมอกันกับหลักสูตรฝึกหัดครูประถมชาย เพราะหลักสูตรครูประถมหญิงยังด้อยกว่า และในการประชุมครั้งที่สอง วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2476 ได้วางรูปแบบการเรียนการสอนโดยกำหนดให้ผู้สอบไล่ได้ชั้นมัธยม 4 มาแล้วเรียนอีก 2 ปี ได้เป็นครูมูล (ป.) ผู้สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 6 หรือวิชาครูมูลมาแล้ว เรียนอีก 2 ปีได้เป็นครูประถม (ป.ป.) คณะกรรมการได้มีการประชุมครั้งที่ 3 ในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2477 ได้ร่วมกันกำหนดรายวิชาในหลักสูตรครูประถมหญิง เห็นว่าควรมีวิชาดังต่อไปนี้คือ วิชาสามัญรวมทั้งจรรยาด้วย เท่ากับนักเรียนชั้นมัธยม 8 วิชาครู เท่ากับนักเรียนครูประถมชาย วิชาการเรือน และวิชาพลศึกษา (โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, 2475: 2-8)

โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ ดำเนินการเรียนการสอนเช่นนี้มาตลอดจนถึงช่วงแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2479 ในสมัยรัฐบาล อันมีพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นนายกรัฐมนตรี แผนการศึกษาฉบับนี้ได้ปรับปรุงมาจากแผนปี พ.ศ.2475 เนื่องจากว่าแผนการศึกษาฉบับปี พ.ศ.2475 นั้นมีระยะเวลาในการศึกษาสามัญยาวเกินความจำเป็น คือต้องเรียนสายสามัญ 12 ปี และยังต้องเข้าเรียนต่อสายวิสามัญอีก ทำให้เกิดความล่าช้าในการสร้างคนให้มีความรู้ขั้นพื้นฐานที่สามารถจะเรียนรู้และเข้าใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญของรัฐบาลในเวลานั้น แผนการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2479 นี้กำหนดระยะเวลาของการเรียนชั้นประถมศึกษาเพียง 4 ปี ทั้งนี้เป็นเพราะต้องการเร่งรัดให้ประชาชนสำเร็จการศึกษาภาคบังคับถึงกึ่งหนึ่งโดยเร็ว โดยปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัยมากขึ้น แต่ยังคงเน้นให้การศึกษาทั้ง 3 ด้าน (นิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาสน์, 2505: 21)

โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย ศูนย์กลางแห่งใหม่สำหรับครูสตรี

โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ดำเนินภารกิจต่อเนื่องมาได้ 5 ปี คณะกรรมการโรงเรียนได้พิจารณาแล้วพบข้อจำกัดว่า สถานที่ของโรงเรียนคับแคบ มีอาณาบริเวณเพียง 4 ไร่เศษ ไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปได้อีก จึงได้คิดหาสถานที่แห่งใหม่ ประกอบกับช่วงเวลานั้น รัฐบาลมีความประสงค์จะหาสถานที่สำหรับจัดเป็นที่พักอาศัยของรัฐมนตรี และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยเฉพาะในสมัยที่มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎร จึงได้ขอพระราชทานใช้สถานที่พร้อมสิ่งปลูกสร้างในเขตพระราชฐานสวนสุนันทา พระราชวังดุสิต ซึ่งเดิมเป็นที่ประทับของเจ้านายฝ่ายใน สำหรับเป็นที่พัก ซึ่งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เห็นชอบยกให้ แต่คงสงวนกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตามหนังสือราชการเลขที่ 2 / 63 แต่ปรากฏต่อมาว่า สภาผู้แทนราษฎรไม่พร้อมจะใช้สถานที่นี้เป็นที่พำนัก แต่มีมติเห็นควรให้กระทรวงธรรมการรับพื้นที่ไปจัดเป็นสถานที่ศึกษาสำหรับนักเรียนสตรี ส่วนสภาผู้แทนราษฎรขอเพียงพื้นที่ภายนอก

กำแพงติดถนนสามเสนสร้างเป็นบ้านพักอาศัยเท่านั้น (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2479, 30 พฤศจิกายน: 1) เมื่อเป็นเช่นนี้ ราชเลขานุการในพระองค์จึงมีหนังสือแจ้งเลขาธิการพระราชวัง ตามหนังสือสำนักราชเลขานุการในพระองค์ ที่ ว. 430 / 2479 ลงวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ.2479 มีใจความสำคัญคือแจ้งให้สำนักพระราชวังทราบในมติของสภาผู้แทนราษฎร เรื่องการเห็นชอบใช้พื้นที่สวนสุนันทาสำหรับจัดตั้งโรงเรียนสตรี พร้อมระบุว่า กรรมสิทธิ์ในสถานที่ยังเป็นของพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้เขตพื้นที่บางส่วนคือ พระที่นั่งนงคราญสโมสร รวมทั้งพระตำหนักของสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และพระตำหนักของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร รวมทั้งบริเวณรอบพระตำหนักออกเสียต่างหาก กระทรวงธรรมการได้มอบหมายให้หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ (สวัสดิ์ สุมิตร) หัวหน้ากองโรงเรียนรัฐบาล พร้อมด้วยข้าราชการกระทรวงธรรมการดำเนินการกั้นเขตพื้นที่ในส่วนที่ได้รับการยกให้นี้แล้วเสร็จตั้งแต่วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2479 ซึ่งพื้นที่ที่จะใช้จัดสร้างสถานศึกษานี้มีประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่สวนสุนันทาทั้งหมด และรับมอบพื้นที่จากสำนักพระราชวังอย่างเป็นทางการ ในวันที่ 20 มกราคม พ.ศ.2480 (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2479, 8 ธันวาคม) กระทรวงธรรมการมุ่งหมายให้โรงเรียนแห่งใหม่ที่สวนสุนันทานี้เป็นสถานศึกษาสำหรับฝึกหัดครูฝ่ายสตรีที่สามารถรองรับการขยายตัวได้มากขึ้น เพราะมีพื้นที่กว้างขวางถึง 69 ไร่เศษ ได้ดำเนินการโอนย้ายนักเรียนชั้นมัธยม 7 และ 8 และนักเรียนฝึกหัดครูประถม จากโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ นักเรียนชั้นมัธยม 7 และ 8 จากโรงเรียนสตรีวิทยา นักเรียนประจำทุกชั้นปีจากโรงเรียนเบญจมราชาลัย ทั้งยุบโรงเรียนสตรี โชติเวช โดยย้ายนักเรียนชั้นมัธยม 7 และ 8 แผนกเลขานุการมาเรียนรวมกัน โรงเรียนแห่งนี้จึงเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีแห่งเดียวของประเทศในเวลานั้น จัดการเรียนการสอนทั้งแผนกสามัญคือชั้นประถมปีที่ 1 ถึงมัธยมปีที่ 8 และแผนกวิสามัญ หลักสูตรฝึกหัดครูประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) หลักสูตร 1 ปี รวมจำนวนนักเรียนทั้งหมดมากกว่าหนึ่งพันคน โรงเรียนแห่งใหม่นี้คือโรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย ให้ย้ายครูทั้งหมดจากโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์มาประจำที่นี่ และแต่งตั้งให้นางบรรณสิทธิ์ วรสาสน์ (นิล คงศักดิ์) ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ ส่วนโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรี–วิทยาลงกรณ์นั้น กระทรวงได้แต่งตั้ง นางสุนทรี นิลกำแหง อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีโชติเวชที่ยุบไปนั้น ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ และครูทั้งหมดจากโรงเรียนสตรีโชติเวชให้ไปปฏิบัติหน้าที่ที่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ทั้งหมด (รวีโรจน์ สิงห์ลำพอง, 2561: 41 – 15)

ภาพที่ 5 นางบรรณสิทธิ์วรสาสน์ (นิล คงศักดิ์) อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย
ที่มา: ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ, 2505.

โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัยเมื่อแรกจัดตั้งนั้น นับเป็นโรงเรียนสตรีของรัฐบาลที่มีขนาดใหญ่ที่สุด กระทรวงธรรมการมุ่งหมายให้เป็นศูนย์กลางของการฝึกหัดครูสตรีระดับประกาศนียบัตร เพื่อให้การขับเคลื่อนภารกิจนี้บรรลุผลสมประสงค์ จึงได้จัดวางโครงการภายในของหน่วยงานกำกับภารกิจนี้ขึ้นมาใหม่ในกระทรวงธรรมการ โดยได้จัดตั้งกองฝึกหัดครูขึ้นเพื่อขับเคลื่อนงานทางด้านนี้โดยเฉพาะ

การแก้ปัญหาของโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีในส่วนภูมิภาค

แม้ว่าการฝึกหัดครูสตรีในส่วนกลางจะค่อนข้างมั่นคงดี แต่ในส่วนภูมิภาค ความยากลำบากในการจัดและดำเนินการด้านการยกระดับการฝึกหัดครูสตรียังเป็นปัญหาที่สำคัญและยังไม่ได้รับการแก้ไข พลตำรวจจัตวา หม่อมหลวงมานิจ ชุมสาย ซึ่งขณะนั้นรับราชการอยู่ในกระทรวงธรรมการและดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองฝึกหัดครูเป็นคนแรก ได้กล่าวถึงความยากลำบากของการยกระดับการฝึกหัดครูสตรีในส่วนภูมิภาคโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น ประสบปัญหาในเรื่องของแนวความคิดของคนในสังคม ดังปรากฏว่า ผู้มีอำนาจในทางราชการหัวเมืองไปเก็บลูกสาวชาวบ้านมาเรียน เพื่อส่งเสริมความเจริญหูเจริญตาของบรรดาท่านผู้ใหญ่ที่ได้รับตัวไว้ หม่อมหลวงมานิจพยายามที่จะหาทางแก้ไข และต้องต่อสู้กับวิธีคิดแบบเก่าของข้าหลวงประจำจังหวัดเป็นอันมาก พวกท่านผู้ใหญ่เหล่านี้ชอบออกตรวจโรงเรียนตามชนบทและเรียกครูหญิงมาต้อนรับและรับใช้ต่าง ๆ นานา อันไม่สมเกียรติของครูสตรี จึงได้จัดการเปลี่ยนแปลงให้จัดโรงเรียนฝึกหัดครูเป็นโรงเรียนประจำแบบกินนอนในโรงเรียนให้หมด ไม่ให้เอานักเรียนครูหญิงไปเที่ยวฝากไว้กับชาวบ้านกันอีก และให้ครูสตรีที่ประจำสอนอยู่เป็นผู้ดูแลควบคุมการเข้าออกโรงเรียน การเข้าเยี่ยมนักเรียนอย่างกวดขัน โรงเรียนฝึกหัดครูแบบอยู่ประจำจึงได้อุบัติขึ้นที่จังหวัดอุดรธานีเป็นแห่งแรก และกลายเป็นหลักการปฏิบัติขึ้นเป็น

มาตรฐาน แต่ในชั้นต้นก็ได้รับข้อโต้แย้งจากทางจังหวัดว่าไม่มีสถานที่จะจัดแบบกินนอนประจำได้ จึงแก้ปัญหาโดยยืดเอาจวนเทศาภิบาลจัดเป็นโรงเรียนประจำ เพราะทางราชการยกเลิกตำแหน่งเทศาภิบาลไปแล้ว สถานที่จวนเทศาภิบาลซึ่งกว้างขวางนั้นว่างอยู่ให้ใช้ประโยชน์ได้ ทำให้เป็นจุดเริ่มต้นและเป็นต้นแบบของการปฏิรูปการฝึกหัดครูสตรีในส่วนภูมิภาคให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม (มานิจ ชุมสาย, 2552: 107)

ภาพที่ 6 คณะอาจารย์ และนักเรียนฝึกหัดครูโรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย พ.ศ.2482
ที่มา: ดารา สุรรัศมี

กองฝึกหัดครู ผู้สร้างเสริมให้การฝึกหัดครูสตรีเป็นปึกแผ่น

กองฝึกหัดครูก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2483 เป็นหน่วยงานในสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงธรรมการ โรงเรียนฝึกหัดครูที่เปิดสอนถึงระดับประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) มีเพียงสองแห่ง คือโรงเรียนฝึกหัดครูประถมพระนคร (สำหรับบุรุษ) และโรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย (สำหรับสตรี) กองฝึกหัดครูได้พยายามขยายขอบเขตสำหรับการฝึกหัดครูสตรีให้มากขึ้น ขณะนั้นมีโรงเรียนฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาคกว่า 80 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นชั้นเรียนพิเศษที่ฝากเรียนกับโรงเรียนสามัญ คือรับนักเรียนที่สำเร็จ ป.4 แล้วมาเพิ่มความรู้ให้เป็นมัธยม 1 มัธยม 2 มัธยม 3 เรียกว่ามัธยมพิเศษ คือให้เรียนวิชาครูไปด้วยในตัว การเรียนแบบนี้ในขณะนั้นมีความจำเป็น เพราะว่าครูประชาบาลวุฒิมัธยมมีน้อย ส่วนใหญ่สำเร็จชั้น ป.4 แล้วก็ออกเป็นครู เพราะปัญหาขาดแคลนครูเป็นสำคัญ ปัญหาอีกประการหนึ่งคือปัญหาเรื่องงบประมาณ และงบอุดหนุนรายหัว รัฐบาลในสมัยนั้นให้เงินอุดหนุนนักเรียนครูต่อหัวเพียงเดือนละ 2 บาท ต่อมาเพิ่มเป็น 3 บาท จนถึง 4 บาท ซึ่งก็ยังไม่เพียงพอ กองฝึกหัดครูจึงพยายามหาแนวทางแก้ปัญหา โดยยุบโรงเรียนฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาคให้เหลือประมาณ 35 แห่ง และต่อมาก็ต้องยุบอีก เพราะปรากฏว่าใน 35 แห่งนี้ก็ยังมีโรงเรียนที่ไม่มีสถานที่ของตนเองอีกมาก จึงยุบเหลือเพียง 26 แห่ง โดยให้เหตุผลว่า ต้องการจะจัดโรงเรียนฝึกหัดครูให้เป็น

โรงเรียนประจำจะได้อบรมได้เต็มที่ แล้วจัดเป็นภาค ๆ ให้จังหวัดใกล้เคียงส่งนักเรียนมาเข้าเรียนในแหล่งที่จัดเป็นโรงเรียนประจำขึ้น ส่วนชั้นมัธยมพิเศษซึ่งฝากไว้ตามโรงเรียนต่าง ๆ ก็เอามารวมขึ้นกับโรงเรียนฝึกหัดครูแบบประจำนี้ด้วย เพื่อจัดให้มีการอบรมและการปฏิบัติงานนอกเหนือหลักสูตรด้วย วิธีการเดิมที่นำนักเรียนครูสตรีไปเที่ยวฝากไว้กับบ้านข้าราชการ และชาวบ้านนั้นไม่ใช่วิธีการที่ดี นักเรียนหญิงที่นำไปฝากเหล่านี้อายุเพียง 15 – 16 ปี ต้องจากพ่อแม่มา พ่อแม่โดยมากก็ไม่ต้องการเช่นนั้น ทั้งต้องมาอยู่กับพวกข้าราชการในจังหวัด ต้องรับใช้อย่างคนรับใช้ ไม่ค่อยจะได้เรียนเต็มที่ และบางทีก็เสียคนไปเลย นี่ก็เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ต้องการรวบรวมนักเรียนฝึกหัดครูเข้าโรงเรียนกินนอนให้หมด ไม่ให้กระจัดกระจายอยู่ในที่อันไม่สมควร ซึ่งนับว่าเป็นการแก้ไขที่ได้ผลเรียบร้อยดียิ่ง (มานิจ ชุมสาย, 2552: 197)

วิธีการของกองฝึกหัดครูที่แก้ไขปัญหาความตกต่ำของวิชาชีพครูสำหรับสตรีดังข้อมูลข้างต้น นับได้ว่าเป็นการแก้ไขปัญหาที่ค่อนข้างตรงจุด แม้ในระยะแรกอาจจะแก้ปัญหาไม่ได้ทั้งหมด โดยเฉพาะเรื่องการยกระดับวิทยฐานะของครูสตรี ซึ่งยังคงต้องรอระยะเวลาและโอกาสในการดำเนินการแต่อย่างน้อยที่สุด การแก้ไขปัญหาเรื่องวิกฤตศรัทธาของผู้ปกครองนักเรียน และการแก้ไขปัญหาเรื่องการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมต่อนักเรียนฝึกหัดครูสตรีก็ได้รับการแก้ไข และเป็นแบบอย่างให้โรงเรียนที่มีนักเรียนฝึกหัดครูสตรีได้จัดและดำเนินการเรื่องการจัดนักเรียนอยู่ประจำโรงเรียนในสถานที่ที่เป็นสัดส่วน ปลอดภัย และสนับสนุนให้การเรียนการสอนมีความต่อเนื่องและบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อแก้ไขปัญหาพื้นฐานของโรงเรียนฝึกหัดครูได้เรียบร้อยแล้ว กระทรวงธรรมการได้ดำริที่จะจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูในส่วนกลางเพิ่มเติม คือที่โรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และจัดให้มีชั้นเรียนฝึกหัดครูสำหรับสตรีอีกครั้งที่โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ ทั้งได้เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรครูการเรือนที่โรงเรียนการเรือนพระนคร และจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม เพื่อรับผู้สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) เข้ามาศึกษาต่อ โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมเป็นโรงเรียนสหศึกษา มีที่ตั้งอยู่ที่วังจันทรเกษม ซึ่งเป็นที่ตั้งของกระทรวงธรรมการ ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นกระทรวงศึกษาธิการในช่วงเวลาเดียวกันนี้

การฝึกหัดครูสตรีในภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง

ปี พ.ศ.2486 เริ่มมีการฝึกหัดครูให้มีวิทยฐานะถึงขั้นปริญญา โดยกองฝึกหัดครูได้ขอให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรับผู้สำเร็จการศึกษาประโยคครูประถม (ป.ป.) เข้าศึกษาในคณะวิทยาศาสตร์ โดยไม่ต้องสอบตัดเลือกปีละ 10 คน เพื่อเป็นครูสอนวิทยาศาสตร์ และนอกจากโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมซึ่งตั้งขึ้นแล้ว ยังมีโรงเรียนฝึกหัดครูที่ผลิตครูระดับมัธยม ซึ่งนับเป็นวุฒิสูงสุดทางครู ในขณะนั้น อีก 3 แห่ง คือ แห่งที่ 1 คือโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมเตรียมอุดมศึกษา ใช้อักษรย่อท้ายชื่อว่า ป.ม. (เตรียมอุดม)

แห่งที่ 2 คือ โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมอาชีวศึกษา เพื่อฝึกหัดครูออกไปสอนด้านอาชีวศึกษา ใช้อักษรย่อท้ายชื่อว่า ป.ม.อ. และแห่งที่ 3 คือ แผนกครุศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลิตครูมัธยม ใช้อักษรย่อท้ายชื่อว่า ป.ม. (จุฬา) ทั้งนี้เพราะในปี พ.ศ.2486 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ตั้งแผนกครุศาสตร์เป็นแผนกหนึ่งในคณะอักษรศาสตร์ มีนักเรียนฝึกหัดครูสตรีเข้าศึกษาในระดับสูงสุดนี้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ครูสตรีที่ปฏิบัติหน้าที่สอนอยู่แล้ว ก็ไปอบรมหรือศึกษาเพิ่มเติมจนสำเร็จการศึกษาสูงสุดในทางวิชาชีพครูที่มีอยู่ในขณะนั้น การดำเนินการด้านการฝึกหัดครูสตรีกำลังขับเคลื่อนไปได้ด้วยดีในช่วงเวลานี้ กลับเกิดอุปสรรคทำให้เกิดภาวะชะลอตัว อันเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่สอง และสงครามมหาเอเชียบูรพา ที่สร้างผลกระทบไปทั่วภูมิภาค กระทรวงศึกษาธิการต้องแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทหารญี่ปุ่นได้เข้ายึดครองสถานที่ราชการและสถานศึกษาหลายแห่งเป็นที่มั่นทางทหาร ปัญหาระหว่างสงครามมีมาก ของทุกอย่างที่เคยซื้อจากต่างประเทศก็หาไม่ได้ ขาดแคลน สินค้าขึ้นราคา กระดาษที่จะใช้พิมพ์ตำราหรือสมุดมีราคาสูงจนไม่สามารถซื้อได้ ต้องใช้กระดานชนวนแทนสมุด และใช้กระดาษฟางมาพิมพ์ตำราขึ้นใช้ สินค้าอุปโภคบริโภคก็ขาดแคลนเข้าขั้นวิกฤต โรงไฟฟ้าถูกระเบิด ไม่มีไฟฟ้าใช้ ต้องใช้ตะเกียงน้ำมัน จนในที่สุดน้ำมันก๊าดขาดแคลน ต้องหันมาใช้น้ำมันมะพร้าว และเกิดน้ำท่วมกรุงเทพด้วย ปัญหาเหล่านี้ทำให้เกิดอุปสรรคอย่างยิ่ง แต่เนื่องจากปัญหาขาดแคลนครู กระทรวงศึกษาธิการไม่ต้องการให้โรงเรียนฝึกหัดครูและโรงเรียนการเรือนหยุดเรียน เพราะต้องการผลิตครูโดยตลอดไม่ให้ขาดระยะ จึงมีการย้ายสถานศึกษาฝึกหัดครูออกไปอยู่ในเขตปริมณฑลและในส่วนภูมิภาคเพื่อให้พ้นจากภัยสงคราม โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัยย้ายไปเปิดสอนที่โรงเรียนสตรีดัดดรุณี จังหวัดฉะเชิงเทรา โรงเรียนการเรือนพระนคร ย้ายไปเปิดสอนที่อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมย้ายไปเปิดสอนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (มานิจ ชุมสาย 2552: 198 – 200)

เมื่อสงครามยุติลงในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2488 ทหารญี่ปุ่นยอมจำนน ทหารฝ่ายสัมพันธมิตรได้เข้ามาปลดอาวุธและรักษาสถานการณ์ ซึ่งยังคงใช้สถานที่ของทางราชการหลายแห่งโดยเฉพาะโรงเรียนฝึกหัดครูในพระนครเป็นที่มั่นทางทหาร และตั้งแต่ช่วงต้นสงครามจนถึงช่วงยุติสงคราม ทหารญี่ปุ่นและทหารสัมพันธมิตรได้ดำเนินการด้านอาคารสถานที่โดยพลการ เช่นที่โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย ทหารได้เจาะกำแพงโรงเรียนเป็นช่องสำหรับติดตั้งอาวุธปืนกล และการกระทำอื่น ๆ ที่สร้างความเสียหายต่ออาคารสถานที่และครุภัณฑ์ เช่น นำเอาโต๊ะเก้าอี้นักเรียนมาทำเป็นไม้ฟืนเป็นต้น เมื่อทหารสัมพันธมิตรถอนกำลังออกไปแล้วกว่าโรงเรียนฝึกหัดครูจะกลับสู่สภาพปกติก็ใช้เวลายาวนานร่วมสองปี (ประชุมพร ไกรฤกษ์, ม.ล., 2490)

ก่อร่างสร้างตัวอีกครั้งภายหลังสงครามยุติ

การฝึกหัดครูสตรีภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เหมือนเป็นการเริ่มกลับมานับหนึ่งใหม่อีกครั้ง เพราะต้องบูรณะสภาพแวดล้อมที่เสียหายจากภัยสงคราม ความขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ ขาดแคลนครูที่กระจัดกระจาย เสียชีวิตหรือลาออกในระหว่างสงครามก็ส่งผลต่อการฟื้นตัว โรงเรียนที่เปิดสอนหลักสูตรฝึกหัดครูในระดับประกาศนียบัตรสำหรับครูสตรี ประกอบด้วย โรงเรียนสวนสุนันทา – วิทยาลัย โรงเรียนการเรือนพระนคร โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม และได้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีอาชีวศึกษาเพิ่มเติมขึ้นอีกหนึ่งแห่ง (ต่อมาคือโรงเรียนฝึกหัดครูธนบุรี) รวมถึงโรงเรียนสตรีฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาค ในขณะที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ยังคงเปิดสอนในแผนกวิชาครุศาสตร์ สังกัดคณะอักษรศาสตร์และครุศาสตร์ ผู้สำเร็จการศึกษาได้รับวุฒิอนุปริญญาครุศาสตร์ ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร แต่เมื่อแรกตั้งนั้นจัดการศึกษาไว้รองรับเฉพาะนิสิตฝึกหัดครูฝ่ายชาย ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวสำหรับการยกระดับการฝึกหัดครูสตรีให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะในระยะเวลาที่ประเทศชาติและสังคมกำลังฟื้นตัวไปได้ด้วยดี

การฝึกหัดครูสตรีเข้มแข็งเป็นปึกแผ่นมั่นคงถึงปัจจุบัน

ปัญหาสำคัญของการฝึกหัดครูในภาพรวม คือการขาดแคลนครูที่มีคุณวุฒิตั้งแต่ระดับประกาศนียบัตรขึ้นไปยังคงปรากฏอยู่ ครูที่สำเร็จการศึกษาในขั้นปริญญา ส่วนมากจะเป็นอักษรศาสตรบัณฑิต หรือวิทยาศาสตรบัณฑิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือสำเร็จการศึกษาธรรมศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ครูสตรีที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญามักมาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของสังคม ปริญญาเฉพาะทางสำหรับวิชาชีพครูยังไม่มี กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ยกฐานะโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงขึ้นเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา เปิดสอนจนถึงหลักสูตรปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) นักเรียนฝึกหัดครูสตรีที่สำเร็จการศึกษา ระดับ ป.ป. ป.ม. หรือมัธยมปีที่ 8 จากโรงเรียนฝึกหัดครูต่างก็สอบเข้าเพื่อศึกษาต่อให้ถึงขั้นปริญญา และกองฝึกหัดครูได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นกรมการฝึกหัดครู ในวันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2497 มีภารกิจกำกับดูแลงานด้านฝึกหัดครูทั่วประเทศ การเรียนการสอนในระบบเดิมได้มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัย การศึกษาระดับประกาศนียบัตรประโยคครูมูล (ป.) ถูกยกเลิกไป เหลือเพียงประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) และประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (ป.ม.) จนกระทั่งปีพ.ศ.2498 ได้ปฏิรูประบบการเรียนการสอนในวิชาชีพครูอีกครั้ง โดยยกเลิกคุณวุฒิระดับประกาศนียบัตรประโยคครูประถม และประโยคครูมัธยมในโรงเรียนฝึกหัดครู ให้เปลี่ยนเป็น ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) และประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง

(ป.กศ.สูง) ผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้วสามารถปฏิบัติหน้าที่ครูผู้สอนได้ แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยสอบเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ซึ่งนอกจากส่วนกลางที่ถนนประสานมิตรแล้ว ยังขยายวิทยาเขตเพิ่มเติมคือ วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน จังหวัดพระนคร และวิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน จังหวัดชลบุรี การฝึกหัดครูในระยะนี้จึงสามารถสร้างครูในระดับปริญญาได้เพิ่มขึ้น และนอกจากนี้ ในปี พ.ศ.2500 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดตั้งคณะครุศาสตร์ขึ้นเป็นเอกเทศ เพื่อร่วมผลิตครูในระดับปริญญาให้เพียงพอแก่ความต้องการของสังคม ผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.)

กรมการฝึกหัดครู ได้พิจารณายกฐานะโรงเรียนฝึกหัดครูที่สามารถเปิดสอนได้ถึงระดับ ป.กศ.สูง ซึ่งเทียบเท่าอนุปริญญาเป็นวิทยาลัยครู ในเบื้องต้น ระหว่างปี พ.ศ.2501 – 2506 มีโรงเรียนฝึกหัดครูได้รับการยกฐานะเป็นวิทยาลัยครูประกอบด้วย พ.ศ.2501 วิทยาลัยครูสวนสุนันทา วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา วิทยาลัยครูจันทรเกษม (ยกฐานะจากโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม) วิทยาลัยครูเทพสตรี (ยกฐานะจากโรงเรียนเทพสตรีวิทยาลัย จังหวัดลพบุรี) และวิทยาลัยครูอุบลราชธานี พ.ศ.2502 วิทยาลัยครูนครราชสีมา พ.ศ.2504 วิทยาลัยครูสวนดุสิต (ยกฐานะจากโรงเรียนการเรือนพระนคร) วิทยาลัยครูเชียงใหม่ วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม วิทยาลัยครูอุดรธานี และวิทยาลัยครูสงขลา พ.ศ.2505 วิทยาลัยครูมหาสารคาม พ.ศ.2506 วิทยาลัยครูยะลา จากข้อมูลข้างต้นชี้ให้เห็นว่า กรมการฝึกหัดครูพยายามกระจายการยกฐานะโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นเป็นวิทยาลัยครูให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ในประเทศ ทั้งในส่วนกลาง ภาคเหนือตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ทำให้การกระจายภารกิจด้านการผลิตครูในระดับสูงถึงขั้นเทียบเท่าอนุปริญญาสามารถจัดได้ครอบคลุมทั่วทุกภูมิภาค การฝึกหัดครูในประเทศไทยมีความเป็นปึกแผ่นนับแต่ช่วงเวลานั้นเป็นต้นมา และในภายหลังกรมการฝึกหัดครูได้มีนโยบายขยายสถานศึกษาฝึกหัดครูในระดับวิทยาลัยครูให้มากยิ่งขึ้นภายใต้แนวคิด 2 จังหวัดต่อ 1 วิทยาลัยครู อันเป็นแนวคิดของนายบุญถิ่น อัตถากร อธิบดีกรมการฝึกหัดครูในเวลานั้น ทำให้เกิดการตื่นตัวในการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพครูในมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เปิดคณะครุศาสตร์แล้ว ได้มีการจัดตั้งคณะศึกษาศาสตร์ในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากรในระยะเวลาต่อมา และในที่สุดวิทยาลัยครูทั่วประเทศก็สามารถพัฒนาหลักสูตรการศึกษาให้สูงขึ้น ถึงระดับปริญญาครุศาสตรบัณฑิต สร้างครูสตรีให้มีวิทยฐานะและความรู้ความสามารถสูง นอกจากจะสอนได้ดีแล้ว ยังสามารถดำรงตำแหน่งผู้บริหารการศึกษาทุกระดับได้ทัดเทียมกับบุรุษทุกประการ

บทสรุป

การศึกษาเรื่องของการฝึกหัดครูสตรีในประเทศไทย ในระยะเวลา 50 ปี ตั้งแต่การก่อร่างสร้างตัวในปี พ.ศ.2456 จนถึงระยะที่เริ่มมั่นคงเป็นปึกแผ่นตั้งแต่ปี พ.ศ.2506 เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่ามีความพยายามที่จะยกระดับรูปแบบการเรียนการสอน การสร้างกิจกรรม การบริหารงาน และการเข้าถึงวิทยฐานะให้ทัดเทียมบุรุษทุกประการ แม้ในระยะแรกจะดำเนินการด้วยความลำบากภายใต้ข้อจำกัดนานาประการ แต่การฝึกหัดครูสตรีก็ยังได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสถานการณ์ที่พอจะเอื้ออำนวย จนสามารถบรรลุผลสมความตั้งใจคือสร้างครูสตรีให้มีภูมิความรู้และวิทยฐานะเทียบเท่าฝ่ายบุรุษและสามารถปฏิบัติหน้าที่ผู้สอน และผู้บริหารการศึกษาในทุกระดับ ดังนั้น ระยะเวลา 50 ปีของการฝึกหัดครูสตรีจึงช่วงเวลาที่สำคัญที่ได้บันทึกเรื่องราว และอาจกล่าวได้ว่า เป็นก้าวแรกที่ยกระดับฐานะของครูสตรีให้ทัดเทียมกับบุรุษได้อย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

ชำนาญ รอดเหตุภัย และคนอื่นๆ. *จากฝึกหัดครูสู่สถาบันราชภัฏ*. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, 2549.

นิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาสน์. *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางนิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาสน์* ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 7 เมษายน 2505. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย , 2505.

ประชุมพร ไกรฤกษ์. *หนังสือราชการจากอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัยถึงหัวหน้ากองฝึกหัดครู เรื่องทหารเจาะกำแพงโรงเรียน* วันที่ 17 มกราคม 2490.

ประวัติโรงเรียนเบญจมราชาลัย. สืบค้น 12 กันยายน 2566, จากhttps://www.br.ac.th/home2017/index.php/2016-12-26-02-05-11/2016-12-28-06-22-01, 2561.

มานิจ ชุมสาย, ม.ล.. *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ม.ล.มานิจ ชุมสาย* ม.ป.ช. ม.ว.ม. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 25 มีนาคม 2552. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟรีมายด์, 2552

รวีโรจน์ สิงห์ลำพอง. *80 ปีสวนสุนันทา*. กรุงเทพฯ: มปท. , 2561.

โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์. *บันทึกการประชุม คณะกรรมการจัดการโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ พ.ศ.*2475.

สตรีกับสังคมไทย. สืบค้น 12 ตุลาคม 2566, จาก http://old-book.ru.ac.th/ebook/s/S0378(50/S0378-7.pdf.

สมาคมครุศาสตร์สัมพันธ์. *ครุศาสตร์สมโภชกรุง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. *ประวัติครู 2501*. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์คุรุสภา, 2501.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *เอกสารสำนักราชเลขาธิการที่ 2/ 63 ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2479 เรื่องคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มอบพื้นที่สวนสุนันทาเป็นเขตที่พักอาศัยของคณะรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร*, 2479, 30 พฤศจิกายน.

_____. *เอกสารสำนักราชเลขานุการในพระองค์ ที่ 41278 / 2479 ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2479 เรื่องการใช้สวนสุนันทาเป็นสำนักศึกษา*, 2479, 8 ธันวาคม.